

הרע לעין. והזמין לו השם יתברך אותו מכשול [שהוא לידת נפש בלא רצונו ודעתו, וכן 'עומד על דברי תורה' רוצה לומר כמי שעומד על אותו דבר בלי דעתו והשתדלותו, ועל ידי שחידש אחר כך הדברייתורה הוציא הנפש, כמו שכתבתי לעיל] לעמוד מתוכו על דברי תורה'. (שם קו).

'מי שמזכה לחייביא אי אפשר שלא ידבק בו מאומה, וכידוע המשל על זה ממי שגורף ביבין... ועל ידי זה בא לראיית קרי כמו שאמרו בשבת באותו חסיד מפני טורח הדרך לפדות אותה ריבה, דאיתא באבות דר' נתן (פ"ח) שהטביל לריבה מפני שאכלה איסורין, והיה מזכה לחייביא...'. (שם קב)

'כיון שהגיע לפתח ביתה חלץ תפיליו ברחוק ארבע אמות ונכנס ונעל הדלת בפניהן...' – ... ובענין הכניסה בלב שהוא לתלמידי חכמים בעלי יראת שמים יש מדרגות מדרגות עד החקיקה הגמורה בלב... וביטול היצר לגמרי לעתיד, שזכו לה בעולם הזה רק אבות העולם אברהם יצחק ויעקב ודהמ"ע, אבל מכל מקום גם קצת גדולי חכמים זולתם זכו לקצת מאותה המדרגה, כדרך שאמרו בכתובות ז' א אי דמיא עלייכו ככשורי, ובגדה יג סע"א אין זה ילוד אשה, ומפני כן לא הוצרכו להגדרות כל כך שגדרו בשאר בני אדם כדאיתא התם, וכיוצא בזה עולא דמנשק לאחותא (בשבת יג סע"א ע"ש בתודה ופליגי). וכיו"ב בחדושי הרשב"א יבמות לו רע"ב דרבנן זהירי, ועיין שם דהרמב"ם כתב זה בטתם תלמיד חכם. ועיין בהרב המגיד פי"א מהלכות איסורי ביאה ה"י... וע' בהריטב"א סוף קדושין דהכל כפי מה שאדם מכיר בעצמו אם ראוי לו לעשות הרחקה ליצרו וכו' ואם מכיר בעצמו שיצרו נכנע וכפוף לו ואין מעלה טינא כלל, מותר לו להסתכל ולדבר עם הערוה ולשאול בלשום אשת איש. והיינו דרבי יוחנן יתיב אשערי טבילה (ברכות כ). ורבי אליעזר דנפקי אמהתא דבי קיטר (כתובות ז'). וכמה מרבנן דמשתעו עם מטרוניתא בחדר סגור דעברי איחוד, כההוא דשבת (קכז); ורבי אחא דנקיט כלה אכתפיה (שם בכתובות) – אלא שאין ראוי להקל בזה אלא לחסיד גדול שמכיר ביצרו, ולא כל תלמידי חכמים בוטחין ביצריהן...'. (מתוך 'ישראל קדושים' לר"צ הכהן, עמ' 9)

דף קכח

'אי אית ליה פילין אמאי לא, אלא ראוי הכי נמי ראוי'. וכן נפסק להלכה, כרב אשי, שאף על פי שאין לאותו אדם בעלי חיים, היות והדבר ראוי למאכל בהמה, מותר בטלטול (ויש להעיר מדברי הרי"ד בפסוקי להלן קמג. שנקט שאם אין בהמה בביתו, הגרעינים אסורים בטלטול אף לר"ש). ואולם אין הלכה כרשב"ג [לפי שהועמד ב'שיטה' וכלל הוא בדינו: 'אין הלכה כשיטה'. רי"ף. ואולם בשו"ת הרשב"א (תלא תרפח) נקט שכשאמרו 'כולהו סבירא להו'... אינה 'שיטה' ויתכן שהלכה כן. ובר"ן פ"ק דסוכה לא נקט כן, וכדברי הרי"ף כאן], המתיר כל דבר הראוי למינים מסוימים של בעלי חיים מפני שכל ישראל בני מלכים הם, אלא רק דברים הראויים לבעלי חיים המצויים באותו מקום, מותרים בטלטול (רי"ן ושאר פוסקים). יש לברר גדר 'בעלי חיים המצויים באותו מקום'; –

בספר שמירת שבת כהלכתה (כ, כו) סתם כדברי הפוסקים שאם אין בהמה מצויה באותו מקום, הקליפות והגלעינים והעצמות מוקצים הם. ואילו במקום אחר (יב, הערה צא) הביא בשם הגרשו"א שאף בעיר שאין בהמות מצויות אינם מוקצה, הואיל ושם מאכל בהמה עליהם.

ונראה פירוש הדברים שאעפ"י שהבהמות מצויות בכפר ולא בעיר, לא נאמר מפני כן שבעיר יהיו מוקצה, אלא היות והבהמות המצויות באותו אזור, במקומן הראוי להן, אוכלות דברים אלו – די בכך, כי אין הטעם משום שראוי הוא בפועל ליתן לבהמה, אלא שם 'מאכל בהמה' הוא הקובע. ויוצא לפי זה שהגדרת 'אותו מקום' שכתבו הפוסקים היינו האזור כולו ולא דוקא העיר. [שו"ר שבתיקונים ומילואים בפ"ב שם, חזר הגרש"א והעיר שלכאורה בעיר שאין בהמות מצויות – הוי מוקצה. וסיים 'עדיין צ"ע"].

ואולם בשו"ת אור לציון (ח"ב כו, ז בהערה) הגדיר, כל שהבעלי חיים נמצאים במרחק הליכה ממקומו. ולפי זה עיר גדולה שמצויים בה בעלי חיים בקצה אחד והוא נמצא בקצה אחר, ואין רגילים לילך רגלי מכאן לכאן – אסור לטלטל. וכן הדין לענין מאכלים האסורים באכילה ומותרים בהנאה; אם מצויים באותו מקום נכרים או בעלי חיים שראויים הם להם – אינם מוקצים. וע' שלמי יהודה ח, טז בשם הגר"ש"א, שירושלים נחשבת מקום שמצויים בה נכרים. בשם הגר"ח פ' שיינברג שליט"א (קונטרס בעניני מוקצה, בסוף ספר שלמי יהודה): גם דבר הראוי לבהמות וחיות הפקר – אינו מוקצה. ואולם בשם הגר"ש אלישיב שליט"א מובא שאם אין מצויים בע"ח שיש להם בעלים – מוקצה הוא (ע' שלמי יהודה ז,ה).

'אמר אביי: רשב"ג ורבי שמעון ורבי ישמעאל ורבי עקיבא כולו סבירא להו...' כן דרכו של אביי במקומות רבים, להעמיד רשימת חכמים בשיטה. ע' ציוני המקומות בבבא בתרא עה.

'חבילי קש... התקינן למאכל בהמה מטלטלין אותן. ואם לאו אין מטלטלין אותן' – משום שסתמם עומדים להסקה, לכך טעונים הזמנה (ר"ן). ואולם חצב וחרדל ושברי זכוכית שמותרים לטלטל בלא הזמנה [למאן דאמר כל ישראל בני מלכים הם], מדובר בשאינם עומדים לשום שימוש, לכך מותרים הם בטלטול מפני שראויים למאכל לחיות מסוימות. ומכאן ראייה לכלים שאין בהם צורך ליום זה, מותרים הם בטלטול כיון שעכ"פ ראויים לשימוש. והוא הטעם שאמרו בדמאי; אעפ"י שלמעשה אין דעתו לאכול היום, אך כיון שיכול להפקיר נכסיו ולאכול אינו בכלל המוקצה (עפ"י חזון איש מד, טו).

'ובלבד שלא יקטום בכלי'. רש"י פירש משום שדומה לטוחן. והר"ד חולק וסובר שכל דבר שראוי לאכילה וחוחתו לחתיכות קטנות לאכילתו אין בו משום טוחן, אלא מפני שאותם דברים קשים כעצים, נראה כמו שקוטמם לצורך תיקון ולא לצורך אכילה.

'ומולל ואוכל ובלבד שלא ימלול בכלי הרבה. דברי רבי יהודה. וחכמים אומרים מולל בראשי אצבעותיו ואוכל ובלבד שלא ימלול בידו הרבה כדרך שהוא עושה בחול'. טעם הדבר שהתירו למלול בשינוי, יש שכתבו הואיל ואף אם היה מולל בידיו כדרכו בחול היה פטור מפני שדש כלאחר יד הוא (ע' רש"י ביצה יב ד"ה מוללין; רמב"ם כא, יד). לכן לא גזרו כשעושה על ידי שינוי (עפ"י שו"ע הגר"ז שיט, ט. ולחכמים צ"ל שאפילו מולל בכלי פטור, שאין דש אלא בכלי המיוחד לדישה, ולא במולל כדי לאכול – ע' רמ"א שיט, ו ושו"ע הגר"ז שם ט).

ויש סוברים שהמולל בלא שינוי חייב משום 'דש' מהתורה (ע' ר"ח לעיל עג: ערוך 'פץ' בשם גאון), ואעפ"י כ' אפשר שבשינוי מותר אף מדרבנן (עתורי"ד כאן. וע' כיו"ב להלן קמא. ובאו"ח שכא, ז לגבי דישת פלפלין בקת הסכין. וע' אגלי טל 'דש' אות כה, כמה דוגמאות כיו"ב. וע' אג"מ כרך ו עמ' קמב, בסוף אות ב. וע' ע"ע במובא להלן קמא. ל).

ויש סוברים שדוקא בחבילי תלתן וכד' התירו, אבל לא בתבואה וקטניות, שבאלו אסור אף על ידי שינוי

(עפ"י בעל המאור). או דוקא כשמוּלל לרכך את אוכל, אבל לפרקו מתוך הקשים אסור אפילו בשינוי (ער"ן ביצה יג. והובאה דעה זו בפוסקים – ערמ"א שיט"ו ומג"א).

'במוקצה לאכילה סבר לה כרבי יהודה, במוקצה לטלטל סבר לה כרבי שמעון'. הרמב"ן הוכיח מסוגיות אחרות שרק בדבר העומד לאכילה סבר רב כרבי שמעון להתירו בטלטול, דיו שנאסר באכילה, אבל דבר שאינו עומד לאכילה אסור בטלטול (וע' גם בריטב"א יט: בדעת רש"י). ודעת רבנו תם (מובא בראשונים כאן) להפך; בדבר הראוי לאכילה סבר כרבי יהודה לאסרו לגמרי, ובדבר שאינו ראוי אלא לטלטול סבר כרבי שמעון להתיר.

יש מהאחרונים שנתן טעם לחלק בין אכילה לטלטול; לענין אכילה, הלא אפשר לאכול למחר והרי הוא דבר שיש לו התר לאחר זמן – לכן החמירו חכמים שלא בשבת, אבל לענין טלטול הואיל ויכול לטלטל היום ומחר, והרי הטלטול של היום אין לו מתירין לאחר זמן, הלכך לא החמירו בזה (עפ"י נפש חיה לר"ר מרגליות תמו, ט – עפ"י סברת הנודע-ביהודה (תנינא אה"ע לח. ובצל"ח פסחים ט:), שחומרת 'דבר שיש לו מתירין' אינה אמורה בדבר שיכולים להשתמש בו עתה ולאחר זמן]. ואולם מחילוקי הראשונים אין במשמע סברא זו. גם במהרש"א בביצה (לג.) כתב ששימוש במוקצה כמוהו כאכילה ואסור – הרי מבוואר שנקט שלא כפי הטעם האמור. וע"ע בחדושי הרשב"א; אפיקי ים ח"ב יז).

'זהו רב הונא תלמיד דרב הוה ורב כרבי יהודה סבירא ליה דאית ליה מוקצה?' אם כי נמצא הרבה בתלמוד שהתלמיד חולק על דעת רבו בהלכה [לאחר שגדל בתורה והגיע להוראה. ע' במובא בקדושין לא], מצינו בכמה מקומות שהניחו כהנחת יסוד לקושיא או לכירור דברים, שהתלמיד מייצג את דעת רבו ולא נחלק עליו – כי כל שלא שמענו בפירוש שהוא חולק, מן הסתם הולך התלמיד בשיטת רבו (ע' בראשונים ב"ב קג).

[בייחוד נמצא שמקשים על רב הונא מכך שהיה תלמידו של רב. ואפשר סיבת הדבר על פי מה שכתבו התוס' (ע' סנהדרין יז ועוד) שסתם 'אמרי דבי רב' היינו רב הונא, ומכאן שמועותיו של רב הונא מייצגים את בית מדרשו של רב, ומסתמא היא דעת רב עצמו כפי שכתבו התוס' בכמה מקומות שבדרך כלל ההלכות ששנו בבית מדרשו של החכם, הן גם דעתו הפרטית, כמו 'רבי ישמעאל' ו'תנא דבי רבי ישמעאל' וכדו'].
ואלו הם ציוני המקומות, (חלקם ציין הגרעק"א בגליון הש"ס): –

בביצה מ. ובבבא קטא. ובסנהדרין ו: – 'זהו רב הונא תלמידה דרב...'
בבא בתרא פד: 'תא שמע דאמר רבי ינאי... וברשב"א שם.

וכיוצא בזה בחולין צה: הקשו דברי שמואל על דברי רב הונא תלמידו, בהנחה שלא מסתבר שנחלק עליו, כמו שכתב הריטב"א שם.

וכן כתבו התוס' בשבועות (מב. ד"ה כל) לגרסת הספרים שהקשו על רבי מרבי חייא.

יש לציין עוד שמצינו שהקשו בגמרא מדברי רב על אמוראים אחרים; –

ע' ביצה ט. 'אמר רב חנן בר אמי... איני והאר"י אמר רב... ופרש"י שדרך הגמרא להקשות מרב על שאר אמוראים, לפי שהיה רבן של כל בני הגולה מלבד שמואל. וכע"ז כתבו התוס' שם. וע' מהר"ץ חיות ועוד. [מה שלא פירשנו כן לעיל מיניה (ז, א), בקושית הגמרא מרב על רב מרי בר כהנא – יש לומר שבלאו הכי פריך לעיל שלא מסתבר שבנו של רב כהנא שהיה תלמיד רב, יאמר דבר להפך מרבו של אביו].

וכיוצא בזה כתב הריב"ן (כתובות קט, א ע"ש בשטמ"ק) על הקושיא שם מדברי חזקיה על ר' יצחק בן אליעזר (וע"ש בחדושי רבי עזריאל שכתב כן ככלל, כדמוכח בכמה מקומות).

וע' נדרים יז: שהקשו מרב הונא ורבה, ואכן תירצו דפליג. ואפשר שהמקשן הניח שרב הונא אמר כן בשם רב, וכנ"ל. ולכן הקשו מזה. ומובן לפי"ז שלכך הקדימו שם דברי רב הונא לשמואל.

דג תפל אסור לטלטלו – ולמלחו עתה אינו ראוי, שהרי עושהו בכך 'אוכל' ואסור להכשיר אוכל בשבת. ועוד, גם אם ימלחנו אינו ראוי לאותו היום עד שיתייבש מפני שהוא רך ומאוס לאכלו חי (תורי"ד).

(ע"ב) זהא קא מבטל כלי מהיכנו – כי שמא הבהמה לא תעלה אלא תישאר עומדת על אותם כרים וכסתות, נמצא מבטל כלי מהיכנו. משא"כ במשנתנו שאין האפרוחים עומדים על הסל אלא לפי שעה ויכול הוא להפריחם, אינו מבטל כלי מהיכנו – כמו שאמרו לעיל מג. (רשב"א ועוד).

סבר מבטל כלי מהיכנו דרבנן, צער בעלי חיים דאורייתא ואתי דאורייתא ודחי דרבנן – אבל אילו צער בעלי חיים דרבנן, לא היה דוחה איסור ביטול כלי מהיכנו [והלא עשה דוחה לא-תעשה בדאורייתא, ומדוע גם בדרבנן לא נאמר כן, יבוא צעב"ח וידחה איסור ביטול כלי מהיכנו] – יש לומר משום שכל עניני שבת הרי הם 'עשה' (דשבתון) ו'לא תעשה', ואין עשה דוחה ל"ת ועשה (חדושי בית מאיר).

בטעמי איסור ביטול כלי מהיכנו – ע' לעיל מג.

'צער בעלי חיים דאורייתא'. על מקור הדין בתורה נאמרו כמה שיטות; – רש"י וריטב"א כאן כתבו: ממצות **עזב תעזב עמו**. וכן כתבו פוסקים, שצער בעלי חיים 'עשה' הוא, **מעזוב תעזב, ודחה לא-תעשה**. (ע' לבוש שה, יח; רעק"א פסחים כב.). ואולם בתורי"ד (ב"מ לב) מבואר שאין בצעב"ח משום 'עשה'. גם הריטב"א כתב שהוא כהלכה למשה מסיני.

הרמב"ם בספר המורה (ח"ג יז) כתב: 'ואמנם אמרם צער בעלי חיים דאורייתא – מאמרו על מה הכית את **אתנך**. [אך זהו דוקא כשמצער בידים, ואפשר שעל זה לא נחלקו התנאים (בב"מ לב), ולכולי עלמא הוא דאורייתא, רק על מעשה חיובי של הצלה מצער נחלקו אם הוא חיוב דאורייתא – כן צידד ב'אמת ליעקב' שם]. יש שצידידו ללמוד **מלא תחסם שור בדישו** (ע' בבאור הגרי"פ פערלא לטהמ"צ לרס"ג).

בפירושו התורה לרבי חיים פלטיאל (תלמיד חבר למהר"ם מרוטנבורג. פרשת תצא) הביא בשם רש"י שאיסור 'לא תחסם' משום צער הוא, ודחה זאת, שאם כן תפשוט מכאן צער בעלי חיים דאורייתא. ואמנם י"ל שדעת התנאים האומרת צעב"ח דאורייתא מקורה ממצוה זו כאמור. וע"ע במובא ביוסף דעת ב"מ צ).

ולדעת הסוברים שחיוב הקדמת האכלת בהמתו לאדם היא מדאורייתא (ע' במובא בברכות מ), יש ללמוד בקל וחומר מדין זה שאסור לצער הבהמה בידים (אך יש לומר שלא שמענו אלא צער בהמתו [ואפשר שהוא כענין הכרת הטוב] ולא בהמת אחרים. וכן יש להעיר על דברי הרמב"ם במורה).

והחתם-סופר כתב (בהגהותיו לב"מ לב), מדכתיב **ורחמיו על כל מעשיו**.

ונראה שאף שאינו פסוק בתורה, הרי זה כגילוי מילתא, ולאחר שידענו זאת ממילא במצות פריקה שאמרה תורה כלולה גם אזוהרה על הצער. ובוה יש ליישב דברי רש"י כאן הלא גם על הטעינה הוזהרנו הגם שאין שם צער בעלי חיים, ושמה אף מצות הפריקה טעמה משום הפסד ממון חברו ולא משום צער הבהמה – אך לפי האמת מצות 'עזב תעזב' ענינה משום צער בעלי חיים, ואינה כטעינה.

ונראה שיש לשמוע כן מדברי הר"ן בבבא-מציעא, שאפילו בעל מלאכה אינו נוטל שכר על הפריקה, ולא דמי לאבידה, כי בפריקה מצווה משום 'צער בעלי חיים'. משמע שצעב"ח היא גדר וטעם במצוה גופא. ואף כי הרא"ש חולק וסובר שאין חילוק בין אבידה לפריקה, ובשניהם נוטל שכר כפועל בטל – אפשר שגם הוא מודה לעצם הדבר שבכלל מצות פריקה יש ציווי על צער בעלי חיים. וע"ע.

וע"ע במובא להלן קנד:

מבואר בסוגיא בבא מציעא שאם צער בעלי חיים הוא מדאורייתא [וכך נפסקה ההלכה, כסתם סוגיתנו. ע' רא"ש ב"מ לב; שו"ע או"ח שיד, ט ובמג"א. וע' כס"מ סוף הל' רוצח; בהגר"א חו"מ רעב], לא רק שאסור לצער בידיים, אלא מצווים אנו להציל בעלי חיים ממשא שהניחו עליהם [אבל למאן דאמר 'מדרבנן', משמע שאין חיוב, אפילו מדרבנן, לפרוק משאו. עתוס' שם. וע"ע בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ב נב].
 וכבר חילקו הראשונים (ע' נמו"י בב"מ) בין צער גדול לצער קטן, לענין דחית איסור דרבנן מפני צער בעלי חיים, וכמו שאמרו כאן בבהמה שנפלה לאמת המים, שאם אפשר בפרנסה משאירה במקומה הגם שמצטערות בדבר. [ובשו"ת רב פעלים (ח"א יו"ד א) כתב ש'צער גדול' שאמרו היינו שיש חשש שתמות. ע"ש].

[וכתב הרמ"א (באה"ע ה'יד - עפ"י פסקים וכתבים למהרא"י קה. וע' גם בנובי"ת יו"ד ז): כל דבר הצריך לרפואה או לשאר דברים שהם צורך לאדם - אין בזה משום צער בעלי חיים.
 ונראה שהדבר שנוי במחלוקת הראשונים (בב"מ שם) שדנו על התר זקן-ואינו-לפי-כבודו להמנע מפריקת הבהמה, אם משום עשה דכבוד התורה לאיסור צער בעלי חיים (רמב"ן ב"מ לג.), אם משום שהותר לצורך האדם (ר"ן, וכדברי הרמ"א).

ויש להוכיח מדברי התוס' בעבודה זרה (יא. ד"ה עוקרין; יג. ד"ה אמר) ששיטתם כהרמב"ן, כי אם כהר"ן והרמ"א שלצורך האדם מותר לצער, הרי צורך מצוה לא גרע מצורך ממון, ומדוע הוצרכו שם לטעמים אחרים שהתירו לעקר בהמה שלקח ישראל בשוק של עכו"ם, או עיקור סוס המלך, ע"ש.
 ואין להקשות מכך שהתירו כמה איסורי שבות משום 'צער בעלי חיים', כחליבה על גבי קרקע ועוד, ומדוע לא אסרו הדבר ושוב יהא זה צורך האדם לקיים דין איסור שבות - כי שם הטעם הוא שחכמים מעיקרא לא אסרו ולא העמידו דבריהם במקום צער בעלי חיים, כיון שהוא אסור מן התורה. מהגר"ו גולדברג שליט"א. וע' טעם אחר בשו"ת רב פעלים ח"א יו"ד א].

וראה בשו"ת שבט הלוי (ח"ב ז) אודות הרעבת עופות כמה ימים לצורך נשירת נוצותיהם. והורה שם להמנע מלעשות כן. וכן דן בדבר בשו"ת מנחת יצחק (ח"ו קמה). וכן אסר בשו"ת אגרות משה (אה"ע ח"ד סוסי" צב) לפטם עגלים באופן שמצטערים, כדי שבשרם יקבל מראה לבן, ע"ש.
 עוד בענינים אלו - בשו"ת שרידי אש (ח"ג ז), התיר, אף מצד מידת חסידות, לערוך נסיונות רפואיים בבעלי חיים, לתועלת פיתוח הרפואה.
 וע"ע שו"ת אגרות משה (ח"ב ח"ב מז) - על הריגת זבובים ושאר חרקים המפריעים לאדם.

'מדדין בהמה חיה ועוף בחצר...'. כתב הר"ן: כל דבר האסור בטלטול, אסור גם לטלטל את מקצתו, וכמו ששנינו (קנא). לענין טלטול מת: 'ובלבד שלא יזיו אבר מאבריו' (וכן הוכיחו הרמב"ן וש"ר קנא), לפיכך נראה שזה שהתירו כאן לדדות בעלי חיים - משום צער בעלי חיים נגעו בה, ודוקא בשצריכים לכך, אבל בשאין צריכים לא.

[הנה נפסק ברמב"ם ובשלחן ערוך (שב,יא) עפ"י התוספתא: 'מי שנתלכלכה ידו בטיט - מקנחה בזנב הסוס ובזנב הפרה'. ומשמע שטלטול במקצת מותר. ואכן יש דוחקים להעמיד מכח קושיא זו, בזנב התלוש מהבהמה (ע' באור הלכה שם בשם תו"ש. אך כתב שאין במשמע כן. והוא צידד לומר שלא אסרו אלא גוף בע"ח ולא שערים. ונשאר ב'צריך עיון').

ויש אומרים שטלטול במקצת דינו כטלטול מן הצד שהוא מותר כאשר מטלטל לצורך דבר המותר ולא כשטלטל לצורך המוקצה (עפ"י שביית השבת 'הקוצר'; אור לציון ח"ב כו, ד. [וכתב שם להתיר לפי"ז פתיחת דלת של מכונית לצורך נטילת חפץ מתוכה]).

וע' שמירת שבת כהלכתה פרק כז הערות נג פה קס שיישב בזה התר קינוח הידים בונב הסוס. וכן התיר לפתוח פי הבהמה החולה כדי להאכילה, וכן לנקות עטיני הפרה. ושמא יש לומר טעם אחר בכל אלו; שיש לחלק בין הפץ דומם, שגם כאשר מטלטל מקצתו נחשב זאת כטלטול, ובין גוף חי הנייה, שאפילו אם מנענע אבר ממנו אין נחשב זה לטלטול, כי כלפי גוף חי אין תזוזת אבר נחשבת אף כמקצת' טלטול הגוף. גם י"ל שהואיל ויש לבע"ח חיות וכה פעולה בעצמם, אין הטלטול מתייחס ממש לאדם אלא נחשב כגורם להם להניע האבר. ולפי זה לא אמר הר"ן שאסור לטלטל מקצת מבעלי חיים אלא בכגון דידוי שהגוף כולו בתנועה והוא מזויו ומוליכו בכך, אבל כשהגוף עומד והוא מזויו אבר מאבריו, אין זה טלטול כלל. תדע, שהרי מבואר בגמרא ובראשונים שמותר לתלות אפסר על הבהמה בשבת ולטייל עמה, וכן לתלות טרסקל בצוארה (כדלעיל נב נג), וכן מותר להלעיט בהמות ועופות (להלן קנה); הגם שע"כ מסתבר שהוא מניע את פיה או ראשה וצוארה. (וע' בשו"ת אמרי יושר (ח"ג יז) שפקק בענין חליבה בשבת ע"י ישראל לאיבוד כי שמא לא הותרו שני איסורי שבות משום צעב"ח, החליבה עצמה וטלטול הוד, ולפי האמור אין כאן איסור טלטול).

ולפי זה אין הוכחה מכאן להתר פתיחת דלת של מכונת. ואולם גם אם ננקוט שנחשב זה טלטול, הלא כשפתח כדי להוציא ממנה הפץ או כדי לישב בה, י"ל שנחשב כצורך גופו / מקומו' (ע' ש"כ כ, עז).

'לא צריכא בסומא, מהו דתימא כיון דלא חזיא אסור, קא משמע לן איתובי מיתבא דעתה, סברא אי איכא מידי חזיא חבירתה ועבדה ל'. וקשה למה נתיר לחלל שבת, יאמרו לה שהדליקו הנר ותתישב דעתה? ואפשר שמדובר כשמבחנת אם חשוך אם לאו. אי נמי, מפני שתוכל לנסותם, להראות להם אצבע או שתים אם ידעו (מגן אברהם של סק"ב).

ויש לשאול, מדוע צריכים לטעם של ישוב הדעת, והלא באמת צריכים להדליק את הנר כדי לטפל בה? (כן הקשה המג"א ולא תירץ). ויש לומר שמדובר עוד קודם ללידה ואין הנר נצרך, ורק כדי שתתישב דעתה התירו להדליק לה (עפ"י ערוך השלחן של, ע"ש).

זאם היתה צריכה לשמן, חבירתה מביאה לה שמן ביד. ואם אינו ספק ביד – מביאה בשערה... תיפוק ליה משום סחיטה? – רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו אין סחיטה בשיער...'. וכן נפסק להלכה שאין סחיטה בשיער. [וכתבו הפוסקים שגם רב אשי מסכים לזה לדינא, (כדלקמן), לכן יש לפסוק כן להלכה].

ואף על פי שאין סחיטה בשיער, מבואר בבבביתא שלכתחילה לא תביא בשיער אלא ביד, ורק אם אינו מספיק התירו; – מכאן משמע שאעפ"י שאין סחיטה לשיער, אסור הדבר מדרבנן כי עלולים להחליפו בדבר שהוא בר סחיטה (עפ"י חדושי הר"ן. וכן כתב במגיד משנה שבת ט, יא).

ובשו"ת אבני נזר (קנו, יד) צדד שלרש"י שכתב הטעם משום שהשיער קשה, אין אפילו איסור דרבנן. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה מה) חלק על דבריו. ויש להעיר שגם בשו"ת דובב מירשים (ח"ג פב) כתב שמדברי רש"י משמע שסחיטה בשיער מותרת. וכתב הר"ן (עפ"י הרא"ה), הואיל והסחיטה בשיער אינה אסורה אלא מדרבנן, לכך מותר לטבול בשבת ואין חוששים לסחיטת השיער. [וכתב שם שאף רב אשי לא נקט לפי האמת שיש סחיטה בשיער רק לרווחא דמילתא אמר 'אפילו תימא יש סחיטה...'. ולכך הותרה טבילה גם לרב אשי].

ומשמע מדברי הר"ן שיש איסור דרבנן גם בסחיטת מים ולא רק בשמן, הגם שהיה מקום לחלק (ע' בר"ן שם ובאשכול הלכות מקואות ג), שדוקא בשמן הואיל והוא נסרך בשיער ואינו מתייבש כמים, אסרו לסוחטו. וכן משמעות שאר הפוסקים להחמיר במים כמו בשמן, אם כי לכאורה אין הדבר ברור בעיקר ההלכה, שהרי מקור האיסור נלמד מסוגיתנו ולא דובר בה אלא על שמן (עפ"י שבט הלוי ח"ה מה)

רחיצת הזקן; בשו"ת אגרות משה (או"ח קלג) הורה להתיר לרחוץ, ואין חוששים לסחיטה שהרי אינו

מתכוין לסחוט, ואף על פי שהוא 'פסיק רישיה' לסחיטה אך כיון שסחיטת השיער שאסורה מדרבנן אינה אסורה משום סרך מלאכת 'מלבן', כי אין שייך ליבון בגוף ובשערות, וענינה רק משום 'מפרק', אם כן כיון שאין לאדם שום חפץ במים היוצאים, והם הולכים לאיבוד, הרי זה 'פסיק רישיה דלא ניחא ליה' שיש להתיר באיסור דרבנן.

[וכיוצא בזה מובאת סברה זו בשם הגרש"ז אויערבך, לענין התר ניגוב שיער רטוב בשבת. וע' שמירת שבת כהלכתה פרק יד הערה סד].

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה מה) חולק על הוראה זו, וכתב: סוגין דעלמא להחמיר ברחיצת הזקן, משום חשש סחיטה.

אין מבוואר שם טעמו. ואפשר שנוקט להחמיר בפס"ד דלא ניח"ל בדרבנן. וכן יש לשמוע מדבריו בח"ט פא, לענין מהלך ע"ג עשבים בשבת. וע' שעה"צ שלו סק"י ומשנ"ב שלו סק"ב. וצ"ע. וע"ע חזו"א נב, טו דבתרי דרבנן מקלים בפס"ד דלא ניח"ל, ועע"ש נ,ה. וע' גם במשנ"ב שיד סק"א. ואולם דעת פוסקים רבים להתיר בפס"ד דרבנן וע' במובא בספר מאור ישראל לעיל (קג).

אך אולי טעמו שאיסור סחיטת שער משום סחיטת בגד הוא [ושמא שייך ענין מלבן בשיער. ע' בלשון הרמב"ם שבת ט,יא; שו"ת אבני נזר קנז; דובב מישירים ח"ג פב; שש"כ שם], והלא בבגד אין נפקותא אם המים הולכים לאיבוד או לא, א"כ י"ל שהוא הדין בשיער.

עוד דן ב'שבט הלוי' שם, לענין חשש סחיטה במבשרת שיניים ששערותיה קשות ואינן בולעות. והשוה זאת לסחיטה בשיער, ונטה להחמיר שלא להשתמש בה אלא אם אינו טובלה במים רק מכניס תחילה המים לפיו ופולטם ואח"כ מבריש.

ועוד הצריך שתהא המברשת מיוחדת לשבת, משום חשש 'עובדין דחול'. ובמשחה אסור בכל אופן משום איסור ממרח.

וגם האגרות-משה שהתיר רחיצת הזקן, כתב (באו"ח ח"א קיב) שטוב להמנע מלהרטיב את המברשת קודם הניקוי מפני חשש סחיטה בשיער. שהרי כאן הוא משתמש במים שבמברשת ואינם הולכים לאיבוד.

אך לא הורה איסור בדבר אלא 'טוב שלא ללחלח...'. – כנראה משום שאין ראייה לדמות שערות המברשת לשיער הגוף. גם יש להעיר שמסתימת דבריו נראה שאינו מצריך לייחד מברשת לשבת.

עוד הוסיף שם: 'ואחר הניקוי לא ירחץ את הבראש (= המברשת) אף שלא בשפשוף שאין שם סחיטה, משום שאין לו צורך שוב היום ואין לרחוץ בשביל מחר'. (ונראה שלפי מה שכתב בשש"כ כה, פא מהגרשו"א שכל פעולה שגרתית שאנשים רגילים לעשותה מבלי לחשוב על התועלת שבעשייתה אינה בגדר 'הכנה', מותר אף לרחוץ המברשת לאחר השימוש. ונראה שהאג"מ לית ליה הך סברא – ע' גם באו"ח ח"ה כ [ויש להעיר שבשש"כ יד הערה צה הביא מיביע אומר שאין לשטוף המברשת אחר גמר השימוש, ולא העיר שלפי שיטתו אין חשש בדבר]. וע"ע במובא לעיל קיז:).

ובשו"ת אור לציון (ח"ב לה, 1) מתיר להשתמש במברשת שיניים בשבת [ללא משחה], ואפילו היא רטובה. וכתב שאין צורך לייחד מברשת לשבת (וע"ע בשש"כ יד, לד ובספרים המצוינים שם).

דכמה דאפשר לשנויי משנינן. לענין חולה שיש בו סכנה נחלקו דעות הפוסקים (שכה"ב) האם מחללים עליו שבת כשאפשר לעשות בשינוי ללא איחור. ואילו לענין יולדת הדבר מפורש בגמרא שיש לשנות כשאפשר; יש לחלק בין חולה מסוכן, ובין לידה שהיא תופעה טבעית ואין אחת מאלף מתה מחמת לידה, לפיכך החמירו לשנות (מגיד משנה; מגן אברהם קל סק"ג).

ומאידך לענין יתובי דעתה מצינו התר ביולדת יותר מחולה בעלמא, כן העיר בחדושי הנצי"ב, ע"ש.

וכתב בשו"ת אור לציון (ח"ב לו, ג): לא הצריכו לשנות אלא בשעת הלידה לפי שהיא דבר טבעי ואין החשש גדול, אבל בהכנות שקודם הלידה שבהימנעותן יש חשש סכנה, אין צריך להשתדל לעשות על